

АНТИЧНІСТЬ У ПОЕТИЧНОМУ КОСМОСІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Поетичний космос Євгена Маланюка надзвичайно різноманітний, переповнений історіософськими, громадянськими, античними, біблійними мотивами та образами. Дослідники творчості поета (Ю.Войчишин, Т.Салига, Л.Куценко, М.Ільницький, Г.Сивокінь та інші) справедливо зазначають, що в його поезії домінують державотворчі мотиви. Однак і на сьогодні лишається багато невисвітлених граней широкого діапазону творчості митця. Ми зробимо спробу літературного аналізу лише окремої з них, що стосується рецепції античних образів та мотивів.

Складовою частиною естетичного ідеалу Маланюка є античність. Головна проблема, яка порушується в його поезіях, - це проблема людського буття, усвідомлення людиною своєї причетності до історії, визначення свого місця в історії. Ці питання хвилювали ще античну людину.

Звернення Є.Маланюка до античності йде кількома шляхами. По-перше, автор послуговується античним матеріалом для поглиблення, підсилення художнього трактування картини або образу, для зміцнення поетичної структури. По-друге, він спеціально звертається до будь-якого конкретного античного образу, мотиву чи сюжету, який би відповідав центральній художній ідеї, на основі чого будується цілком своєрідна поезія. Переказ, міф, античний образ дозволяють поету з величезною силою впливу осмислити людину історично.

У функціонуванні античних елементів у поезії Є.Маланюка можна виділити два рівні. В аспекті образного вживання - це загальнолюдські символи, які в поезіях наповнюються авторськими інтерпретаціями. А в аспекті структури - це своєрідні мовні трафарети, які автор використовує у готовому вигляді заради яскравості, виразності мови, „ це так зване

фразеологічне вживання” (О.Лосєв).

У поезіях Маланюка фразеологічне вживання античних образів і понять застосовується переважно заради яскравості і виразності мови. Такі фразеологізми мають прикрашувальний, картинний характер, виступають засобом поглиблення образів.

Антична теорія Маланюка базувалася на тому, що колись Україна належала до культурного кола (ойкумени) античної Греції - Еллади, яка була джерелом пізнішої римської культури, а ще пізніше - західноєвропейської. В античні часи до цієї культури не належала ні Західна, ні Середня Європа, тільки українська земля, що творила тоді найпівнічнішу частину того кола. Цей факт має, на думку поета, величезне значення, бо еллінська культура залишила глибокі сліди у психіці української людини. Одним з таких виявів Маланюк вважає характерну українцям пошану до людини, людської особистості, якої не було в культурах, де в центрі стояв не народ, а володар, деспот, автократ, що не тільки речі, а й людей вважав своєю власністю.

Іншим елементом античної еллінської культури Євген Маланюк вважав прагнення до краси. Коли Еллада різьбила з мармуру своїх богів, то це не були жорстокі «боги вогню» Ассирії чи потворні озії Вавилону, а глибоколюдська довершеність і краса. Ці елементи він бачив і в українській культурі. Вони виявляються всюди, майже на кожному кроці, в українському щоденному і святковому житті, наприклад, у вишивках, писанках, народному одязі, піснях. Це, на думку поета, й є побутування античної культури на Україні.

Ще одним елементом античної культури автор вважає високорозвинене почуття моралі, загальну етику, яка вслід за античною “калокагатією” (красою і добром), помітна в усьому українському житті. На основі цієї культурної спадщини Маланюк називає Україну, за німецьким істориком Гердером, Новою Елладою чи Степовою Елладою.

Назвавши Україну Елладою, митець вивів цілу систему подібностей, що пов'язують ментальність нашого народу з давньогрецьким розумінням

життя, краси, доброти, справедливості, прагнення до гармонії.

Маланюк розумів, що “розм'який випещений світ” античної Греції, де найбільше захоплюються демократією і наукою самопізнання, не має змоги вистояти в боротьбі з мілітарним, грубим завойовницьким Римом. Поетове серце тягнулось до України-Еллади, але його розум був на боці України-Риму. Київ бачився йому як столичний град з Капітолієм, що зверхньо ставиться до “мандрівних” козацьких держав.

Деякі літературознавці (М.Крупач, Н.Лисенко) критикують теорію Є.Маланюка про “всемогутні наслідки” в нашій підсвідомості від грецької античної культури. “Звичайно, ніхто не заперечує взаємовпливу сусідніх культур і того, що грецька акумулювала й подала світу неперевершені зразки мистецтва й духовності. Але не можна не враховувати, що грецька цивілізація не “самонародилася” в повній ізоляції від світу. Вона, на відміну від інших народів, мала на цей час найсприятливіші умови для самовдосконалення й самовираження” [3, с.152].

Туга за втраченою батьківщиною в Євгена Маланюка - це вічна рана, що викликає в нього щораз нові нюанси мистецького страждання. Найголовнішим персонажем мотиву вояк-емігрант є постать Маланюка-Одіссея і з нею пов'язані образи: Ітака - Україна, човен - метафоричний образ тимчасовості. Поет порівнює свою долю емігранта з долею Одіссея.

Дослідниця Роксана Харчук прийшла до висновку, що дволикий і двоякий Одісей - найулюбленіша з масок Маланюка. “Найулюбленіша не лише через те, що Одісей “все здмухне “як попіл”, щоб віддатися імперативній вірності родині, теплу дому - того, якого вже нема, але й тому, що Одісей завжди готовий до виклику: від пристрасті не відмовляється, але й не йде їй сліпо назустріч. Змагається з нею, знаючи про небезпеку, яку несуть у собі пристрасті. Найбільша з них полягає в тому, що любов-ненависть неподільні, а розум - інструмент відносний. У самотності й безнадії любов - це чорне. Вона перетліває в темний гнів, у прокляття й розчарування. Розчаровуємося ж завжди в собі, тому всяка ненависть - це

ненависть до себе (не антипод, а любов “зі споду”)” [6, с.50].

Твір давньогрецького поета Гомера, автора «Одіссеї» та «Іліади», надихнув Маланюка написати цикл віршів про свої мандрівні радощі й поневіряння. Життєвий шлях поета - це океан, яким пливе він, долаючи різні перешкоди і пригоди, тому що “Не кинувши углиб надійний якір”, поет не знаходить затишшя впродовж усього життя.

Найбільше прихильна поетова муза до богині перемоги Ніки, статуя якої збереглася до наших часів у Луврі, але без голови. Ця деталь возвелась Є.Маланюком у ранг символу. Ніка, як і Україна, прекрасна у своєму русі вперед, сповнена пориву, але безголова.

Образ міфічної Аріадни, яка вивела Тесея з лабіринту за допомогою клубка ниток, закріпленого біля входу, символізує вічне, незрадливе кохання, а той клубок - вірний шлях до цього кохання. Цікаво, що ця поезія «Присвята» була написана Євгеном Маланюком на віллі «Аріадна» у 1944 році. Міф про чарівну рятівницю нав'язав поету мінорний настрій.

Образ богині мистецтва і наук Музи переростає в поезіях Маланюка у символ, виконуючи роль того еталону, за яким перевіряється невмирущість творчої сили і наснаги людства. Прихильна до поета “легкостопа” Евтерпа - муза ліричної поезії.

Різноманітні художні тропи, які містять античні імена, цитати з праць античних мислителів, вказівки на події всесвітньої історії, Є.Маланюк проектує на власний стиль. Це і постійне порівняння українських земель з античною Елладою, Римом, і своєрідні екскурси в давню історію, використання імен античних митців - Ксенофонта, Фідія, Гіппократа, Сократа, Еврипіда, Горація, Гомера - з метою глибокого розкриття сучасних проблем, проведення паралелей з інонаціональною історією.

Спостерігаємо фразеологічне використання античних образів і понять, які вживаються заради яскравості, виразності мови, виступають засобом поглиблення характерів персонажів: “Еолова арфа”, “нитка Аріадни”, “човен Одіссея”. Використовує Євген Маланюк і сталі вирази латинською мовою.

Безпосередній зв'язок з античністю спостерігається і на рівні інтонаційної асоціації. В поезіях Є.Маланюка Україна асоціюється з “волинською Навсікаєю”, “буйною степовою Деметрою”, “степовою Елладою”, а її народ - з “сарматськими Афродітами” та “кирпатими Аполлонами”. Яскраві, влучні епітети лише підкреслюють цю асоціацію, зв'язок українського з давньогрецьким. Алюзія також відіграє не останню роль у поезіях Маланюка.

В алегоричній метафорі “Риму козацького сивий Марсе!” Маланюк переніс атрибутуку Давнього Риму і бога війни Марса на постать гетьмана Мазепи. Поет апелює до підготовленого, вдумливого читача, здатного провести паралелі, зробити висновки, зрозуміти підтекст.

Отже, античні елементи в поезії Євгена Маланюка виступають у різних контекстах, варіюють, але завжди виконують високоестетичну, поетизуючу функцію. Переосмислення античних мотивів і образів не вносить принципових змін у стиль Маланюка, але посилює філософське начало його поезій.

Отже, у поезіях Є.Маланюка зустрічаємо античні міфологічні образи богів та божеств (Аполлон, Марс, Геліос, Немезіда, Селена, Мойри тощо), їх символіку в поезіях митця (Ніка - символ безголової долі України, Муза - символ невмирущості творчої сили); героїв (Ніоба, Галатея, Кассандра, Геракл та інші), їх символіку в творах (Одісей - символ скитальських поневірянь, Навсікая - символ нездійсненності мрій); античних історичних осіб (Октавіан Август, Гай Юлій Цезар, Сенека, Сократ, Геракліт, Гомер, Еврипід, Горацій, Геродот тощо).

Імена античних літературних героїв зустрічаємо в поезіях митця дуже рідко, в основному це персонажі з поем Гомера «Одіссея» та «Іліада», з давньогрецької міфології (Одісей, Пенелопа, Каліпсо).

Античні елементи в поезіях Є.Маланюка виконують різноманітні функції: допомагають передати високий пафос, атмосферу цілої епохи, вразити уяву читача несподіваними зіставленнями, зробити образ

виразнішим, рельєфно-пластичним, досягти трагедійного ефекту, викликати далекоюсяжні асоціації, звернути увагу на підтекст. Крім того, вони виконують смислотворчі і формотворчі функції, розширюючи філософсько-естетичну наснаженість поезії, глибше розкриваючи характери образів.

Література

1. Войчишин Ю. “...Ярий крик і біль тужавий...”: Поетична особистість Євгена Маланюка. – К.: Либідь, 1993.- 160 с.
2. Войчишин Ю. Поет абстрактів і контрастів // Дивослово. – 2000. - №10.–С.48-54.
3. Крупач М. “Моя краса - останнє зло...” // Дзвін. - 1993. - № 7-9. - С. 148-154.
4. Кухар О. Міф у художньому світі Є.Маланюка: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.01. - Кіровоград, 2002. – 17 с.
5. Маланюк Є. Поезії. – Львів, 1992.- 686 с.
6. Харчук Р. “Вчини мене бичем твоїм...” // Слово і час. – 1992. - № 8. – С. 46-52.

Ключові слова: античність, міфологічні образи, ремінісценція.

Ключевые слова: античность, мифологические образы, реминисценция.

Key words: the antiquity, the mythological image, the reminiscence.

Демченко А. В. Античність у поетичному космосі Євгена Маланюка // Вісник Таврійської фундації (ОВУД). – Випуск 6. – К.-Херсон: Просвіта, 2009. - С.7 – 11